

Бібліотечний форум:

історія, теорія і практика

Науковий, інформаційний щоквартальний журнал

Засновник – фізична особа
Башун Олена Володимирівна
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 21735 -11635 Р
від 21.12.2015
Заснований у грудні 2015 року,
м. Київ

Головний редактор
Олена Башун, канд. пед. наук

Звертайтеся до редакції:

вул. Бакинська, б. 37, к. 321,
м. Київ, 04086
067-625-36-52, 066-840-97-83
e-mail: olenabashun@gmail.com
Сайт журналу:
<http://www.libraryforum.info>

Журнал “Бібліотечний форум: історія, теорія і практика”

Передплатний індекс **09923**
Передплатний індекс на CD, off-line,
online **98015**
ISSN 2518-7341

Відповідальність за точність
поданих фактів, цитат, цифр
та прізвищ несуть автори
матеріалів.

Редакція залишає за собою
право літературного редагування
і скорочення статей.

Рукописні матеріали не рецензуються
і не повертаються.

Редакція не завжди поділяє
думку авторів.

За зміст рекламних та інформаційних
повідомлень редакція відповідаль-
ності не несе.

У разі передруку посилання на
журнал

«Бібліотечний форум: історія, теорія і
практика» обов'язкове.

© Бібліотечний форум: історія, теорія і практика

Інформаційний партнер
журналу –

Українська бібліотечна
асоціація

З	Бібліотеки і війна
М	Бондарчук Я. Діяльність Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова на шляху до перемоги.....2
І	Горбатенко Ю. Військовий час дитячих бібліотек Одеси.....4
С	Новосьолова С. Профілактика емоційного вигорання у волонтерів: досвід психолога.....6
Т	Інтернет-технології в бібліотеках
З	Андрійченко Н. Здобуття цифрової освіти на тренінгах з електронного урядування.....8
М	Бібліотечно-бібліографічні ресурси бібліотек
І	Бельницька О., Кривогуз О. Книжкова колекція та особистий архів Г. Д. Зленка у фонді Одеської національної наукової бібліотеки.....12
С	Білоус В. Електронні наукові та освітні ресурси, інноваційні сервіси бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.....18
Т	Дідусенко Г. Окремі пропозиції щодо використання джерелознавчої бази при проведенні регіональних досліджень життя та творчості Ю. І. Липи (за фондами Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського).....22
З	Лучка Л. Особові книжкові зібрання катеринославських діячів в університетському бібліотечному просторі.....27
М	Русначенко Т. Біобібліографічні ресурси бібліотеки: погляд через призму сучасності.....31
І	Стопа І. Комплектування фонду бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: історичні аспекти, сучасні реалії та майбутні перспективи.....33
С	Бібліотечно-бібліографічне обслуговування
Т	Завіна О. Соціальне партнерство бібліотек на допомогу формування навичок здорового способу життя.....37
З	Шевченко О. На варті читання, або Читання – броня від усіх бід...39
М	Мережа бібліотек
І	Клименко О., Сокур О. Бібліотечна мережа Національної академії наук України: переорієнтація діяльності (2011–2021 рр.).....41
С	Бібліотечна освіта, підвищення кваліфікації
Т	Левченко Ю. Гарвардський стиль: основне.....46
З	Історичні розвідки бібліотек
М	Нікітіна А. Історія формувань приватних бібліотек другої половини XVIII ст. (на прикладі приватної бібліотеки Кирила Розумовського).....49
І	Скоряккіна Ж. Проблема вивчення читача в українському бібліотечному середовищі (друга половина XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.).....51
С	Соколов В. Розвиток читачезнавства у провідних бібліотеках Києва у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр.....54
Т	Рецензії. Наукова періодика
З	Двірна К., Лушай В., Стегній Д. Рецензія на рекомендаційний бібліографічний покажчик «Російсько-українська війна».....59
М	Літературна сторінка
І	Гамзіна С. Вірші.....61
С	Федорова М. Бібліотекарка. День Святого Миколая.....62
Т	Покажчик статей і матеріалів, опублікованих в журналі за 2022 рік.....63

Гарвардський стиль: основне

У статті представлено інформацію про Гарвардський стиль як один з видів оформлення посилань в наукових працях, засновником якого наприкінці XIX ст. був американський зоолог Едвард Лоренс Марк, який працював у Гарвардському університеті. Завдяки запропонованій ним системі посилань «автор-дата» створюється простий і логічний взаємозв'язок між внутрішньотекстовим посиланням та списком використаної літератури. У статті розглянуто шляхи поширення та урізноманітнення видів стилю, яке відбулось коли інші наукові заклади запозичили його систему і створили власні правила оформлення наукових праць. Наразі в Україні поширено шість видів Гарвардського стилю.

Гарвардський стиль (Harvard style) (інші назви – Гарвардське посилання, Гарвардська система, стиль «автор-дата», стиль посилання в дужках) – це один зі стилів оформлення наукових праць. На сьогодні, всі відомості про стиль обмежуються інформацією, що була поширена під час запровадження стилю у 2017 році: він належить до одного з міжнародних стилів оформлення посилань та цитувань в наукових роботах і має понад 60 варіацій. Зрештою, більшість українських науковців дізнавшись, що у світі існує понад шість тисяч стилів оформлення наукових робіт, просто не хочуть знати про них більше...

Відповідно, метою цієї статті є поширення нині маловідомої в Україні інформації про Гарвардський стиль, а саме: історію виникнення, особливості структурної побудови, поширення у світі та Україні.

Історія стилю починається наприкінці XIX ст. Засновником вважається американський зоолог Едвард Лоренс Марк (англ. Edward Laurens Mark) (30 травня 1847 – 16 грудня 1946) професор анатомії, директор зоологічної лабораторії Музею порівняльної зоології при Гарвардському університеті, який був відомий своєю наполегливістю до впорядкованості, деталізації та точності бібліографічних даних у наукових дослідженнях [1]. У 1881 р. він опублікував цитологічну

роботу про ембріогенез садового слимака (*Limax campestris*), в якій на 194 сторінці використав цитату з прізвищем автора та роком публікації у дужках. Відразу після неї він подав примітку із зауваженнями до тексту та вказав номер сторінки (591) на якій розташована цитована праця у списку літератури. Це був перший приклад такого посилання у ті роки, адже для приміток на посилання науковці використовували друкарські символи – зірочки, кинджали тощо. У наступні роки запропонована Е. Л. Марком система оформлення цитат і посилань була адаптована до написання біологічних та медичних наукових робіт. Походження назви «Гарвардський стиль» пов'язано з анекдотичною заміткою в Британському медичному журналі 1945 року. Згідно з якою, один з англійських відвідувачів бібліотеки Гарвардського університету був настільки вражений цією системою бібліографічного посилання, що повернувшись на батьківщину назвав її «Гарвардською системою» [2, с. 1062–1063].

Гарвардський стиль утворив систему «автор-дата», відповідно до якої, внутрішньотекстове посилання подається у круглих дужках, що включає прізвище автора та рік публікації. Наприклад: (Андрущенко, 2018). Також, за потреби додають номери сторінок використаного джерела. Наприклад: (Вернидуб, 2017, С. 10). Це дає можливість застосовувати посилання

**Юрій
Левченко,**

завідувач відділу
інформаційно-
бібліографічної роботи
Наукової бібліотеки
Національного
педагогічного
університету
імені М. П. Драгоманова

як у середині, так і вкінці речення. Обов'язковою для системи є прикінцевий алфавітний список використаної літератури, що дозволяє встановити використане або процитоване джерело. Список має бути сформований за тим же принципом що й посилання – «автор-дата». Тобто, у структурі бібліографічного опису елементи «автор» і «дата» займають перше місце, а інші елементи є необхідними для точної ідентифікації використаного виду/типу літератури. Відповідно, список літератури укладений за цим стилем не потребує нумерації. Наприклад:

Андрущенко В. 2018. Суспільство і школа в умовах соціальних змін. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова.

Вернидуб Р. М. 2017. Моделі розробки освітніх програм дослідницького навчання для підготовки нового учителя фізики і математики. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки. Вип. 133. С. 5–12.

Оформлення вигляду бібліографічного опису, кількість елементів у ньому та правила використання знаків між елементами опису (., ; : – . –) залежить від тієї організації, що відповідає за конкретний вид Гарвардського стилю.

Перевагами стилю є те, що: читач з певної галузі знань, який фахово володіє темою статті, може встановити назву публікації за автором і датою не звертаючись до списку використаної літератури; наявність у тексті дат (років) дає змогу читачу встановити стара чи нова література використовувалась автором при написанні; можливість встановлення плагіату та порушення норм академічної доброчесності, якщо автор у своїй статті постійно (понад три рази) посилається на одну й ту ж працю; оформлені посилання не потребують уточнень, якщо в ході написання статті її текст зазнав змін або був доповнений новими посиланнями. Недоліки: внутрішньотекстові посилання займають багато місця у тексті, особливо коли в одному місці посилання подається на декілька творів; складність посилання на використану літературу яка не має особистого автора (закони, стандарти, архівні документи

тощо); велика кількість посилань на різні твори одного і того ж автора статті, може призвести до плутанини між ними; помилки у написанні прізвищ авторів у посиланні або списку використаної літератури можуть ускладнити пошук джерела посилання/цитати [3].

«Гарвардський стиль» – загальна назва для стилів посилання, що створені за системою «автор-дата». Ця система використовується у міжнародних стилях цитування та посилання в наукових роботах, які були запроваджені з 2017 року в Україні:

Стиль Американської психологічної асоціації (APAstyle);

Чикаго стиль: автор-дата (Chicago style: author-date);

Стиль Американського хімічного товариства (ACSstyle) (на вибір, як один з можливих варіантів оформлення посилань) [4].

Поширення стилю. Гарвардський університет ніколи не брав відповідальність за офіційну розробку та запровадження стилю. Відповідно, не існує ні єдиного офіційного стандарту, ні посібника із Гарвардського стилю. Однак, завдяки простоті оформлення та використанню він став одним із найбільш широко застосовуваних стилів цитування у світі. Багато університетів розробили та пропонують власні варіанти Гарвардського стилю, що відрізняються правилами вживання (використання) знаків пунктуації та порядком розташування інформації в оформленні посилань і бібліографічних описів.

За даними бібліографічного менеджера «EndNote» існує 18 видів Гарвардського стилю [5]. Максимальну кількість видів Гарвардського стилю надає менеджер «Zotero» – 126 видів [6].

Оскільки Гарвардський стиль є зручним та економічним способом оформлення (і як правило більш доступним/зрозумілим для читача) посилань та цитат у наукових роботах, він набув поширення в університетах для потреб студентів та викладачів.

В Україні Гарвардський стиль набув поширення після запровадження наказів МОН України: «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017

[7] та «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» № 32 від 15.01.2018 [8]. Відповідно, перший запровадив використання міжнародних стилів цитування та посилання при підготовці дисертацій, другий – у наукових статтях.

У 2016 р. Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (НТТУ «КПІ імені Ігоря Сікорського») та Українська бібліотечна асоціація, ґрунтуючись на проекті наказу МОН України «Вимоги до оформлення дисертації», видають методичні рекомендації «Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах» в яких були представлені ті стилі, що були запропоновані в проекті, серед яких був і Гарвард (Harvard Referencing Style). Після набуття чинності «Вимог...» методичні рекомендації з Гарвардського стилю почали використовуватись для оформлення вітчизняних наукових праць. Враховуючи кількість видів Гарвардського стилю, автори методичних рекомендацій для прикладу розглянули лише два: Університету Західної Австралії (The University of Western Australia – Harvard) та Університету Раскіна в Англії (Anglia Ruskin University – Harvard) [4, с. 18–31]. На сьогодні, саме вони є найпоширенішими видами Гарвардського стилю, що використовуються для оформлення наукових статей у вітчизняних фахових журналах і наукових збірниках.

Також, в Україні набули поширення й інші види Гарвардського стилю. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна розробила методичні рекомендації до трьох видів стилю: Стиль Гарвард для Університету Монаша (Monash University – Harvard), Стиль Гарвард для Університету Де Монфорт (De Montfort University – Harvard) та Стиль Гарвард для Університету Стаффордшир (Staffordshire University – Harvard) [9–11]. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського розроблені рекомендації з оформлення списку літератури за Гарвардським стилем Британського інституту стандартів

(British Standards Institution (BSI) [12]. Сервіс «Grafati» (автоматичного оформлення бібліографічних посилань і створення списків використаних джерел) для створення бібліографічних описів за стилем Гарвард використовує рекомендації Шеффілдського університету (The University of Sheffield – Harvard) [13]. Тетяна Ніжинська, консультант Центру інформаційної підтримки освіти та досліджень Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТТУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» у презентації «Міжнародні стилі цитування. Гарвардський стиль цитування. Harvard Referencing Style» розглянула стиль Університету Стаффордшир (Staffordshire University – Harvard) і в одному зі слайдів здійснила порівняння оформлення елементів бібліографічних описів трьох видів Гарварду: Університету Раскіна в Англії (Anglia Ruskin University – Harvard), Імперського коледжу Лондона (Imperial College London – Harvard) і Університетського коледжу Лондона (University College London. Referencing with Harvard: British Standards) [14].

Висновки. Отже, Гарвардський стиль – це один із видів

оформлення наукових праць. Засновником стилю в кінці XIX ст. став американський зоолог Едвард Лоренс Марк директор зоологічної лабораторії Музею порівняльної зоології при Гарвардському університеті, який вперше використав такий вид посилань у власних наукових роботах. Стиль ґрунтується на системі «автор-дата», за якою укладаються внутрішньотекстові посилання та список використаної літератури, що створюють простий та логічний взаємозв'язок. Попри назву «Гарвардський стиль» Гарвардський університет офіційно ніколи не брав відповідальність за розробку та впровадження стилю. Цим скористались інші університети та наукові заклади, що створили на його основі власні правила (залишивши у їх назві – Гарвард, як вшанування місця його походження) з оформлення наукових праць для викладачів і студентів. Це призвело до того, що зараз існує понад 120 різновидів цього стилю.

В Україні Гарвардський стиль було запроваджено наказами Міністерства освіти і науки, що мали на меті інтегрувати вітчизняну науку до загальноєвропейського наукового простору. Поширення

стилю відбувається шляхом перекладу окремих його видів та їх запровадженням до українського наукового простору. Найбільшого поширення набули два види стилю – Університету Західної Австралії та Університету Раскіна в Англії, що зараз використовуються у підготовці статей до наукових журналів та збірників. Продовжують вивчатися та поширюватись види: Університету Монаша, Університету Стаффордшир, Університету Де Монтофорт, Британського інституту стандартів та Шеффілдського університету.

Вивчення та поширеність в Україні семи видів Гарвардського стилю доводить, що у вітчизняних бібліографів вже зник «страх нового» перед запровадженими у 2017 р. міжнародними стилями цитування і посилання. Своєю чергою, це свідчить що українська бібліографія знаходиться на етапі «запозичення» Гарвардського стилю – переклад окремих видів та їх запровадження в Україні. Сподіваємось що з часом, накопиченням знань і досвіду фахівців перейдуть до етапу «створення». Цікаво, скільки років знадобиться на це?

Список бібліографічних посилань

1. Edward Laurens Mark. *Wikipedia: website*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Laurens_Mark (дата звернення: 22.08.2022).
2. Chernin Eli. The «Harvard system»: a mystery dispelled. *British Medical Journal*. 1988. October 22. pp. 1062–1063. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1834803/> (дата звернення: 19.07.2021).
3. Parenthetical referencing. *Wikipedia: website*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Parenthetical_referencing (дата звернення: 22.08.2022).
4. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах: методичні рекомендації [Електронна книга] / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець. Київ: УБА, 2016. 117 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18681/5/Academ_4_12_red1-2.pdf (дата звернення: 22.08.2022).
5. EndNote: website. URL: <https://www.myendnoteweb.com/EndNoteWeb.html?func=bibliography&cat=format&> (дата звернення: 22.08.2022).
6. Zotero Style Repository: website. URL: <https://www.zotero.org/styles?q=harvard> (дата звернення: 22.08.2022).
7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ № 40 від 12.01.2017 Міністерства освіти і науки України. *Верховна Рада України: Законодавство України*: веб сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text> (дата звернення: 22.08.2022).
8. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України: наказ № 32 від 15.01.2018 Міністерства освіти і науки України. *Верховна Рада України: Законодавство України*: веб сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text> (дата звернення: 22.08.2022).
9. Стиль Harvard для університету Монаша (Monash), Мельбурн, Австралія. *Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*: веб сайт. URL: http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/bibliography/style/style_Harvard_MONASH.pdf (дата звернення: 22.08.2022).
10. Стиль Harvard для університету Де Монтофорт (DeMontfort), Лестер, Великобританія. *Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*: веб сайт. URL: http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/bibliography/style/style_Harvard_DeMONTFORT.pdf (дата звернення: 22.08.2022).
11. Стиль Harvard для університету Стаффордшир (Staffordshire), Стоук-он-Трент, Великобританія. *Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*: веб сайт. URL: http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/bibliography/style/style_Harvard_STAFFORDSHIRE.pdf (дата звернення: 22.08.2022).
12. Елементи бібліографічних посилань Гарвардського стилю. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*: веб сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/868> (дата звернення: 22.08.2022).
13. Що таке стиль «Гарвард»? *Grafati*: веб сайт. URL: <https://www.grafati.com/uk/info/harvard/> (дата звернення: 22.08.2022).
14. Ніжинська Т. Міжнародні стилі цитування. Гарвардський стиль цитування. *Harvard Referencing Style. Електронний архів наукових та освітніх матеріалів КПІ ім. Ігоря Сікорського*. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/37048/1/Harvard_Referencing_Style.pdf (дата звернення: 22.08.2022).